

2. Vývoj vzdělanostní struktury obyvatel obcí v širokém okolí Jaderné elektrárny Dukovany 1980-2011

Nina Dvořáková, Petra Špačková

Na základě vzdělanostních poměrů je možné charakterizovat sociální, kulturní a ekonomickou vyspělost populace (Kunc 2008). Úroveň vzdělání je totiž jedním z kvalifikačních předpokladů důležitých pro úspěšné uplatnění na trhu práce. Vzdělanost mimo to neovlivňuje jen výši příjmu a životní úroveň, ale i životní styl populace (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová 1986). Obyvatelé s vyšším dosaženým vzděláním mohou být rovněž nositelé značného sociálního a kulturního kapitálu. V posledních desetiletích dochází v celorepublikovém měřítku ke zdatelnému růstu vzdělanostní úrovně obyvatel. V populaci klesá podíl osob se základním vzděláním a na druhé straně narůstá podíl obyvatel se středoškolským vzděláním s maturitou a vysokoškolským vzděláním. Úroveň dosažené vzdělanosti se však územně výrazně liší. Velkou roli přitom hraje populační velikost obce. Obecně lze říci, že s rostoucím počtem obyvatel se zvyšuje vzdělanostní úroveň obce. Oproti tomu nižší míru vzdělanosti vykazují především obce ležící v příhraničních oblastech, ve vnitřních periferiích a populačně malé obce (Puldová 2011).

Cílem mapového listu je popsat proměnu vzdělanostní struktury obyvatelstva sledovaného regionu. Vzdělanost je hodnocena na základě vývoje relativního a absolutního zastoupení osob s vyšším vzděláním (středoškolské s maturitou a vysokoškolské vzděláním) v populaci mezi lety 1980 a 2011 a to na úrovni jednotlivých obcí a obvodů obcí s rozšířenou působností (ORP). Současné vzdělanostní poměry jsou hodnoceny rovněž pomocí ukazatele průměrného počtu let školní docházky. Tento ukazatel popisuje celkovou úroveň vzdělanosti obyvatel v daném území, když zohledňuje všechny stupně vzdělání a každému přiřazuje jinou váhu. Ukazatel vyjadřuje informaci, kolik let se vzdělával průměrný obyvatel obce (více viz Puldová 2011).

Pro analýzu byla použita data z populačních cenů Sčítání lidu, domů a bytů (SLDB) z let 1980, 1991, 2001 a 2011. Vzhledem k tomu, že v datech z posledního Sčítání z roku 2011 je velmi vysoký podíl osob s nezjištěným vzděláním, byly pro zajištění srovnatelnosti dat v dlouhodobé perspektivě počty osob s daným vzděláním vždy vztaženy k populaci starší 15 let se zjištěným vzděláním. Data v hlavní mapě vypovídají o obvykle bydlícím obyvatelstvu. Data ze starších populačních cenů jsou za trvale bydlící obyvatelstvo a jsou přepočtena pro administrativní územní vymezení obcí, které bylo platné v době konání SLDB 2011. V textu je použita analýza hodnot indikátorů v území vymezených prostřednictvím dvou typů zonací (regiony pracovní dojížděky, zóny havarijního plánování).

Cílem mapy vývoje podílu vysokoškolsky vzdělaných obyvatel mezi lety 1991 a 1980 je sledovat vliv zprovoznění jaderné elektrárny Dukovany (EDU) v polovině 80. let na vzdělanostní strukturu obcí. Na úrovni celého regionu je zřejmé, že mezi obce s nejvyšším

podílem vysokoškolsky vzdělaných osob patří především střední a velká města (Brno, Znojmo, Třebíč). Tato města se rovněž řadí k těm obcím, jejichž vzdělanostní struktura se ve sledovaném desetiletí výrazně zlepšila. Vysoký podíl vysokoškoláků i nárůst jejich počtu ale také vykazují, v 80. letech možná trochu překvapivě, obce v blízkém zázemí Brna. Takové změny vzdělanostní struktury bývají v posledních dvou desetiletích připisovány procesu suburbanizace. Vzhledem k tomu, že pro 80. léta nemáme k dispozici migrační data, která by sledovala směr migrace, lze jen zvažovat, zda jde již o první fázi stěhování vzdělaného obyvatelstva z měst do jejich zázemí anebo jde o důsledek procesu koncentrace vzdělaných lidí do měst, který se však projevuje i v zázemí Brna z důvodu nedostatečného počtu volných bytů uvnitř administrativních hranic města (proces „nedokonalé urbanizace“). Na druhé straně jako ztrátové z hlediska vývoje podílu vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva je možné označit obce s převážně periferní polohou ležící nedaleko česko-rakouské hranice (např. Znojensko).

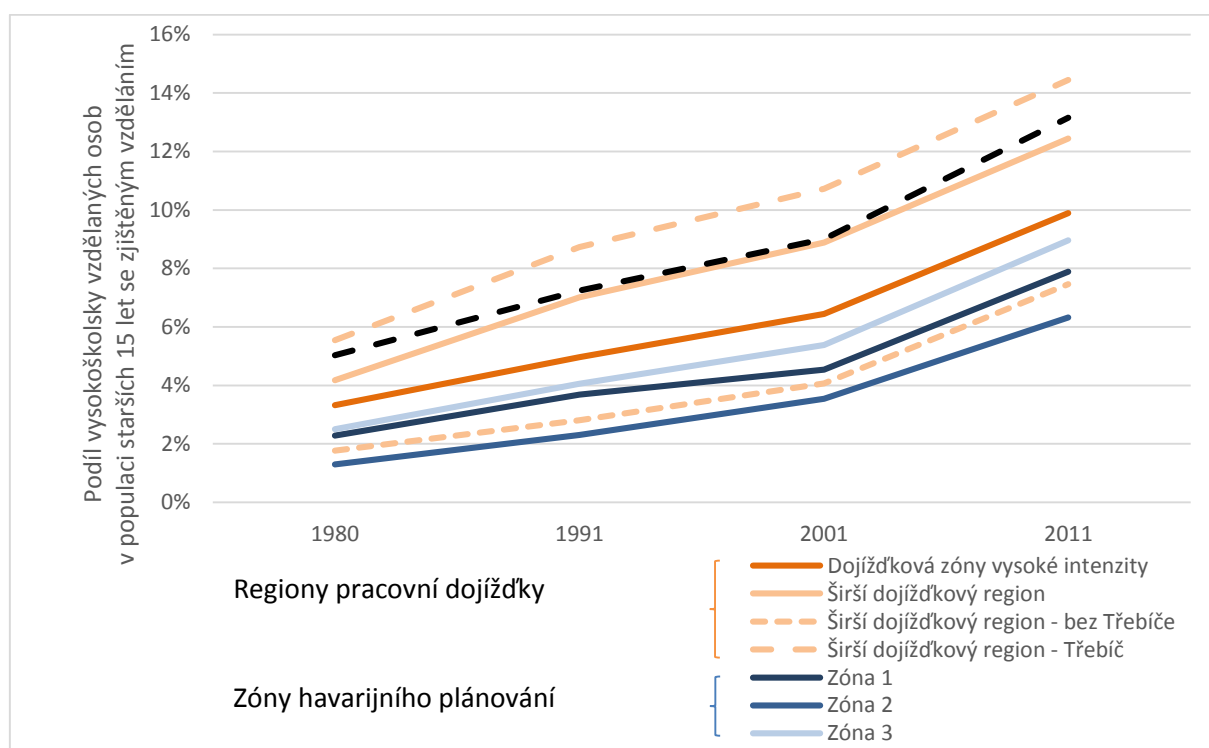
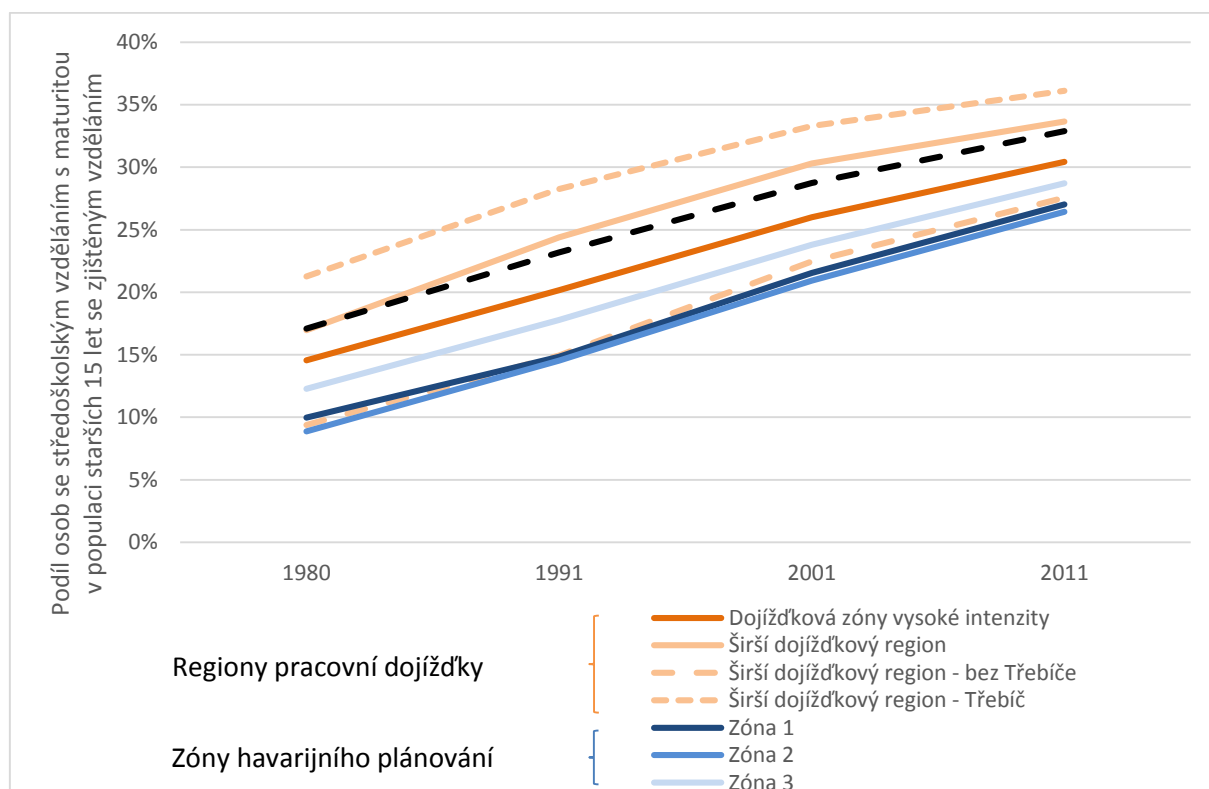
Hodnocení vývoje vzdělanostní úrovně obou typů sledovaných zón (havarijní, dojížděková) ukazuje, že podíl vysokoškoláků a středoškoláků s maturitou rostl ve všech typech území rychleji než v celém sledovaném regionu i v populaci Česka jako celku (obrázek 2.1). Vysoký nárůst počtu vysokoškoláků zaznamenalo zejména město Třebíč, kde byly vystavěny sídlištní byty pro zaměstnance EDU, dále také některé obce ležící na spojnici Dukovany – Třebíč a obce ležící mezi Dukovany a Náměští nad Oslavou.

Mapový list se dále zaměřuje na charakteristiku celkové úrovně vzdělanosti a vývoj podílu osob s vyšším dosaženým vzděláním ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností mezi lety 1980-2011. Přestože ve sledovaném období došlo ve všech správních obvodech obcí s rozšířenou působností k nárůstu podílu vysokoškolsky a středoškolsky vzdělaných osob, nebylo tempo růstu ve všech ORP stejné. Zatímco v roce 1980 byly rozdíly mezi ORP relativně nízké (výjimkou bylo pouze Brno)⁴, v posledním sčítání z roku 2011 již zaznamenáváme výraznou diferenciaci obvodů z hlediska jejich vzdělanostní úrovně. Nejvýznamnější přírůstek osob s dosaženým vyšším vzděláním byl zaznamenán v Brně a moravská metropole si tak zachovala svojí dominantní pozici. Významné zvýšení vzdělanostní úrovně a vysoké hodnoty průměrného počtu let školní docházky můžeme dále pozorovat v obvodech ORP v jeho zázemí (zejména Kuřim, Šlapanice). Oproti tomu pomalejší zlepšování vzdělanostní struktury obyvatelstva je možné sledovat v jihovýchodní části sledovaného regionu (ORP Moravský Krumlov, Pohořelice, Mikulov a Moravské Budějovice).

---

⁴ Podíl vysokoškoláků v populaci starších 15 let se zjištěným vzděláním se pohyboval v rozmezí 2-5 %, v Brně pak dosahoval hodnoty 11 % (SLDB 1980).

Obrázek 2.1: Vývoj vzdělanostní struktury v širším okolí Jaderné elektrárny Dukovany v letech 1980 až 2011

Zdroj: SLDB 1980–2011

Hlavní mapa hodnotí současnou vzdělanostní úroveň obcí v širokém okolí Jaderné elektrárny Dukovany. Jak vyplývá z porovnání současné situace s minulostí, prostorové rozmístění obyvatel s dosaženým vyšším vzděláním je v čase relativně stabilní. Nejvyšší průměrný počet let školní docházky i podíl vysokoškolsky vzdělaných osob dosahují střední a velká města (Brno, Třebíč) a především pak obce v zázemí Brna (viz tabulka 2.1). Jedná se o obce prokazatelně ovlivněné procesem suburbanizace, do kterých se od druhé poloviny 90. let stěhují lidé s vyšším socioekonomickým statusem a vyšším dosaženým vzděláním. Další obce s relativně vyšší vzdělanostní úrovní se nacházejí na spojnici mezi Brnem a Třebíčí (např. Náměšť nad Oslavou) a při dálnici D1 (např. Velká Bíteš). Na druhé straně ale můžeme pozorovat, že pozice jiných větších měst byla oslabena. Jde se o města nacházející se v periferních příhraničních regionech (Znojmo, Mikulov). Venkovské obce v jejich okolí vykazují velmi nízkou úroveň vzdělanosti (viz tabulka 2.1). Tyto oblasti jsou charakteristické dlouhodobými ekonomickými problémy, které jsou spojeny s odlivem pracovních příležitostí, růstem nezaměstnanosti a dalšími změnami v sociodemografické struktuře obyvatel.

Tabulka 2.1: Obce s nejvyšším a nejnižším průměrným počtem let školní docházky 2011

Obce s nejvyšším průměrným počtem let školní docházky		Obce s nejnižším průměrným počtem let školní docházky	
Název obce, okres	Počet let	Název obce, okres	Počet let
Česká, okr. Brno-venkov	13,37	Břežany, okr. Znojmo	9,82
Bílovice nad Svitavou, okr. Brno-venkov	13,35	Stálky, okr. Znojmo	9,82
Řícmanice, okr. Brno-venkov	13,10	Kojatice, okr. Třebíč	9,85
Lelekovice, okr. Brno-venkov	12,99	Jevišovka, okr. Břeclav	10,00
Rozdrojovice, okr. Brno-venkov	12,91	Tavíkovice, okr. Znojmo	10,28
Brno, okr. Brno-město	12,81	Valtrovice, okr. Znojmo	10,32
Popůvky, okr. Brno-venkov	12,78	Klentnice, okr. Břeclav	10,34
Moravany, okr. Brno-venkov	12,73	Borotice, okr. Znojmo	10,35
Ostopovice, okr. Brno-venkov	12,73	Lančov, okr. Znojmo	10,37
Babice nad Svitavou, okr. Brno-venkov	12,71	Meziříčko, okr. Žďár nad Sázavou	10,38

Zdroj: SLDB 2011

Poznámka: V tabulce jsou uvedeny jen obce s více než 100 obyvateli v roce 2011.

Území přirozeně navázané na činnost Jaderné elektrárny Dukovany se přes svoji periferní polohu vyznačuje relativně dobrou vzdělanostní strukturou obyvatelstva, obzvláště srovnáme-li jí s příhraniční oblastí Jihomoravského kraje. V posledních třiceti letech se podíl obyvatel se středoškolským vzděláním s maturitou zdvojnásobil a podíl vysokoškoláků dokonce ztrojnásobil. Můžeme konstatovat, že i v pohledu na celé hodnocené období bylo tempo růstu podílu těchto vzdělanostních skupin v obou typech zón (havarijní, dojížděkové) mírně vyšší než v případě celé české populace (viz obrázek 2.1). Je však nutné poznamenat, že celkový podíl osob s vysokoškolským vzděláním či

s maturitou je ve sledovaných zónách nižší nebo dosahuje stejných relativních hodnot platných pro celou Českou republiku.

Na základě výše uvedeného je možné poukazovat na nezpochybnitelný vliv existence Jaderné elektrárny Dukovany na proměnu vzdělanostní struktury jejího okolí. Jaderná elektrárna je v současnosti jedním z významných lokálních zaměstnavatelů, který nabízí pracovní uplatnění lidem s vyšším dosaženým vzděláním. Největší proměnou vzdělanostní struktury obyvatelstva přitom prošlo město Třebíč, kde je koncentrována i řada firem, které jsou svou činností na EDU navázány (viz kapitola 7). V případě, že by činnost EDU byla v budoucnu ukončena, je pravděpodobné, že bude uplatnění vzdělaných specializovaných pracovníků jaderné energetiky na lokálním trhu práce problematické a hrozí, že jej budou hledat v jiných regionech Česka. Je proto možné očekávat, že se růst vzdělanostní úrovně regionu navázaného na činnost elektrárny výrazně zpomalí a bude se postupně přibližovat stavu periferních regionů.

Literatura:

KUNC, J. (2008): Geografie obyvatelstva. In: Toušek, V., Kunc, J., Vystoupil, J. eds: Ekonomická a sociální geografie. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň, s. 41-96.

PAVLÍK, Z., RYCHTAŘÍKOVÁ, J., ŠUBRTOVÁ, A. (1986): Základy demografie. Academia, Praha, 736 s.

PULDOVÁ, P. (2011): Vzdělanostní struktura. In: Ouředníček, M., Temelová, J., Pospíšilová, L. eds.: Atlas sociálně prostorové diferenciacie České republiky. Nakladatelství Karolinum, Praha, s. 27-33.

Zdroje dat:

Sčítání lidu, domů a bytů v letech 1980–2011, ČSÚ 2013.